

N.Z.MƏMMƏDOV

Dos., Bakı Dövlət Universiteti

E-mail: Nuru_Mamedov@mail.ru

MAARİF VƏ MƏDƏNİYYƏTİN İNKİŞAFINDA AZƏRBAYCAN MƏRKƏZİ İCRAİYYƏ KOMİTƏSİNİN FƏALİYYƏTİ

Açar sözlər: maarif, mədəniyyət, Az.MİK, inkişaf, məktəb, kadrlar

Ключевые слова: просвещения, культура, Аз.ЦИК, развитие школы, кадры

Keywords: education, culture, Azerbaijan CIC, development school personnel

Aprəl çevrilişi ilə hakimiyyəti zəbt edən bolşeviklər Azərbaycanda sosializm qurmaq planının başlıca vəzifələrindən biri və üçüncüsü olan «mədəni inqilab»ı qələbə ilə başa çatdırmaq vəzifəsini həyata keçirməyə dair mərkəzin planlarına uyğun olaraq öz proqramlarını müəyyənləşdirdilər və bu istiqamətdə hakimiyyət orqanlarının strateji məqsədlərini, onun həyata keçirilməsinin taktiki yollarını və üsullarını hazırlamağa başladılar. «Mədəni inqilabın» qarşısında qoyulan mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsinin daha çətin və mürəkkəb olduğunu elan edən partiya və hakimiyyət orqanları buna bir neçə onilliklərin lazım gəldiyini də gizlətmirdilər. Ancaq sosializm quruculuğuna dair Lenin planının həyata keçirilməsi o qədər «sürətlə» aparılmalı idi ki, bir neçə on illiklər bir və ya iki on illikdə həll edilsin. Yeni cəmiyyət quruculuğunun bütün sahələrinə rəhbərliyi və hakimiyyəti ələ keçirən kommunist partiyası sinfi xətt yeritməyə, «proletar mədəniyyətinin» ideoloji prinsiplərini geniş xalq kütlələrinə sırmağa və beləliklə, adamlarda tabeçilik şüurunu aşılamağa başladı. Heç bir mühüm mədəni məsələ «partiya rəhbərliyi»nin razılığı olmadan həll edilmirdi. Partiyanın əsas vəzifəsi mədəniyyəti öz «ideologiyası ruhunda xalqın sərəvətinə çevirmək, zəhmətkeş kütlələri bu yerdə mədəni-tarixi quruculuğa cəlb etmək (1, 201) və bu «tarixi qələbə» ilə fəhlə-kəndli hökumətinin dayaqlarını möhkəmlətmək idi. Elə etmək lazım idi ki, xalq kütlələri partiyanın siyasətini «bəyənsin» və onu müdafiə etsin.

Mərkəz tərəfindən hazırlanan proqram respublikanın hakimiyyət orqanları üçün qanun idi. Əgər mərkəz özünün ideoloji konsepsiyasında bildirirsə «... inqilaba qədərki Azərbaycan kəndi başdan-başa cahillərdən ibarətdir» (2, 101) və ya Azərbaycan «... başdan-başa savadsız ölkədir...» o zaman yerli məmurlar əsaslandırılmalı idilər ki, bu «...doğrudan da belədir».

Azərbaycan Müvəqqəti İnkilab Komitəsinin 1920-ci il 28 aprel tarixli qərarı ilə D.Bün-yadzadənin başçılığı ilə Xalq Maarif Komissarlığı yaradıldı (3, 13-14). Xalq Maarif Komissarlığının qarşısında mühüm vəzifələr dayanırdı. Həmin vəzifələrin həyata keçirilməsində Az.MİK-in fəaliyyəti daha geniş olmuşdu. Bu vəzifələri Ümumazərbaycan Sovetlər qurultayı ətraflı müəyyənləşdirdi.

Qurultayda geniş məruzə ilə çıxış edən Xalq Maarif Komissarı D.Bün-yadzadə respubli-kada xalq maarifi və mədəniyyətinin mövcud vəziyyətinin geniş təhlilini verdi (4, 7). Qurultay əhalinin maarif və mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün 19 bənddən ibarət qərar qəbul etdi və bu sahədə Az.MİK-in vəzifələrini göstərdi. Az.MİK-in və Xalq maarif komissarlığının qarşı-sında duran vəzifələri müəyyən edərək qurultay qərara aldı ki, əsas vəzifələr türk dilini və mədəniyyətini öyrənməkdən, Azərbaycan Dövlət Universitetində və Politexnik İnstitutunda bütün fakültələrdə türk (Azərbaycan) dilində tədrisi çoxaltmaqdan, məktəb quruculuğunu və

mədəni-maarif şəbəkəsini inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Qurultay Az.MİK Rəyasət Heyətinin rəhbərliyi ilə dövlət komissiyasının yaradılması haqqında qərar verdi (5, 12). Həmin komissiyaya AXTŞ-sı, xalq Ərzaq və Xalq Maarif Komissarlıqlarının məsul işçiləri daxil edildi.

Respublikada yerli əhalinin milli xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq I Sovetlər qurultayı və Az.MİK dövlət mədəniyyətini yüksəltmək, mədəni-maarif işlərini , xalq təhsilini inkişaf etdirmək üçün təhsilin Azərbaycan dilində aparılması haqqında qərar verdi. Eyni zamanda mədəni-maarif idarələrinə tapşırıldı ki, Azərbaycan dilində dərs vəsaitlərinin nəşri çoxaldılsın (6, i.4, 129).

1921-ci ilin iyununda Az.MİK-in qərarı ilə ilk dövlət komissiyalarından biri olan maarif komissiyası (7, i.3216, 5) yaradıldı ki, bu komissiyaya mədəni-maarif işlərini inkişaf etdirmək, savadsızlığı ləğv etmək vəzifələri tapşırıldı. Komissiya çox iş gördü.

Azərbaycanda mədəni quruculuq işlərinin həyata keçirilməsinin ilk günlərindən yeni əlifba məsələsi kəskin şəkildə meydana çıxdı. Köhnə ərəb əlifbasının şrift və hərflərinin çətinliyi kütləvi savadsızlığın ləğvinə kömək edə bilməyəcəyini elan edən partiya və dövlət rəhbərləri yeni latın qrafikli əlifbaya keçməyin vacibliyini bildirdilər. 1920-ci ilin noyabrında Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığı yanında əlifba islahatı üzrə komissiya yaradıldı. 1922-ci il martın 6-da AK(b) P MK plenumu Azərbaycan əlifbasını latın yazı qrafikasına keçirmək üçün S.Ağamalıoğlunun başçılığı ilə xüsusi komissiya yaratdı. 1922-ci ilin mayında əlifbanın latınlaşdırılması işini aparan Yeni Türk Əlifbası Daimi Komissiyası yaradıldı (8, 208-209). AK(b)P MK-nın Rəyasət Heyətinin qərarı ilə komissiyaya S.Ağamalıoğlu (sədr), R.Axundov, T.Hacıyev, Y.Kasimov, Ə.H.Qarayev, Eminbəyli, S.M.Əfəndiyev, Şahbazi, H.Sultanov və b. daxil idilər (9, i.261, 350).

Yeni türk əlifbasına keçməklə əlaqədar mədəni –maarif məsələlərinin bir çox problemlərin həllində AK(b) P-nın ikinci konfransının (noyabr, 1922) qəbul etdiyi qərarların (10, 134-143) mühüm əhəmiyyəti oldu. Konfrans maarif işinin inkişaf etdirilməsi, Baş Peşə Təhsil İdarəsinin dövlət vəzifələrinin həyata keçirilməsi, politexnik təhsilin, birinci və ikinci dərəcəli məktəblərin çoxaldılması, onlarda dərs aparan müəllimlərin məvəcəblərinin artırılması, yeni-yeni mədəniyyət ocaqlarının yaradılması, savadsızlığın ləğv edilməsi haqqında konkret vəzifələr müəyyənləşdirdi, yüksək tipli məktəblər şəbəkəsinin təşkilinə dair diqqətin artırılmasına qərar verdi. AK(b) P MK Rəyasət Heyətinin 1922-ci il 12 iyun tarixli iclasında türk dilində dərsliklərin, qəzetlərin nəşri məsələsi müzakirə edilmiş və türk dilində yazı makinalarının alınması haqqında qərar qəbil edilmişdi (11, i.128, 7). AK(b) P MK Rəyasət Heyətinin 1922-ci il 19 iyun tarixli qərarı ilə tədris müəssisələrində pulsuz təhsilə keçildi (12, i.128, 12).

Az.MİK-in 1923-cü il 23 iyul tarixli əmrinə (13, i.132, 172) əsasən respublikanın qəzalarında və kəndlərinə, bütün yaşayış məntəqələrinə belə bir təlimatı göstəriş göndərildi ki, yeni əlifbaya keçidlə əlaqədar olaraq ştamplar, blanklar və rəsmi sənədlər Azərbaycan (türk) dilində çap edilsin. Həmin əmrə əsasən «Əkinçi» və «Kommunist» qəzetlərinin səhifələrində yeni əlifba rubrikası açıldı (14, i.132, 172). Az.MİK-in sədri S.Ağamalıoğlunun əmri ilə bütün qəza mərkəzlərinə göstəriş verildi ki, ştamp və blanklar yeni türk əlifbasına uyğun hazırlansın (15, i.132, 174). Az.MİK-in 1923-cü il oktyabrın 20-də «Yeni Azərbaycan əlifbasının dövlət əlifbası kimi tanınması haqqında» dekreti verildi. Bu dekretə uyğun olaraq bütün idarə və təşkilatlarda kargüzarlığı həm əski, həm də yeni əlifba ilə aparmaq barədə göstəriş verildi (16, 210).

Az.MİK-in 1923-cü il 31 iyul tarixli dekretinə əsasən Azərbaycanın bütün dövlət

Tarix və onun problemləri, № 1 2014

idarələrində türk dilinə keçildi (17, i.3021, 49). Azərbaycan SSR XKS-in 16 oktyabr 1923-cü il tarixli qərarı ilə Azərbaycan vətəndaşlığının türk əlifbası ilə müəyyənləşdirilməsi haqqında qərar verildi və bu qərarın Az.MİK tərəfindən təsdiqi xahiş edildi (18, i.3021, 53).

AK(b) P MK 1924-cü ilin əvvəlində respublikanın komissarlıqlarına, idarə və müəssisələrə göstəriş verdi ki, rəsmi yazışmalar türk dilində, zəruri hallarda rus dilində aparılsın. Bu məqsədlə Az.MİK-ə, XKS-ə, XDİK-ə, Xalq Maarif Komissarlığına, Torpaq Komissarlığına, yerli qəza icraiyyə komitələrinə, kənd sovetlərinə və digər idarələrə göstəriş verildi ki, kargüzarlıq işləri türk dilində aparılsın (19, i.460, 27-29). Türk dilinə keçmək haqqında Az.MİK-in tapşırıqlarına (20, i.3021, 53) əsasən respublikanın təhsil müəssisələrində işlər sürətləndi.

Göründüyü kimi, respublikada mədəni-maarif və xalq təhsili işlərinin gedişində xeyli irəliləyiş əldə edilməsində Az.MİK aparatı və onun yerli hakimiyyət orqanları «canla-başla» xidmətlər göstərirdilər. Faktlara və rəqəmlərə diqqət versək bu müvəffəqiyyətləri görürük: 1921-ci ilin siyahıyalınmasına görə respublika əhalisinin cəmi 4.5 faizi savadlı idi. 1925-ci ilin mart ayına qədər olan müqayisədə savadlılıq 2-3 dəfə artmışdır. Əgər müharibədən əvvəl Azərbaycanda 728 məktəb var idisə, 1925-ci ilin martında 1303 məktəb var idi, məktəblərdə oxuyan şagirdlərin sayı 56.144 nəfərdən 129.317 nəfərə çatmışdı. Müharibədən əvvəl ali məktəbi olmayan Azərbaycanda 3 ali məktəb var idi (ADU, APİ, Konservatoriya). Professional məktəblərin sayı 1-dən 11-ə çatmışdı. Məktəblərdə oxuyan azərbaycanlı şagirdlərin sayı 1913/14-cü tədris ilində 16.890 nəfər, 1921/22-ci tədris ilində 41.700 nəfər, 1923/24-cü tədris ilində isə 54.359 nəfər idi (21, 12 mart, 1925).

Respublikada yeni türk əlifbasına keçmək işini başa çatdırmaq məqsədilə Az.MİK-in 1926-cı il 26 iyun tarixli qərarı ilə yeni komissiya yaradıldı (22, i.3367, 33). S.Ağamalıoğlunun sədr olduğu həmin komissiyanın tərkibinə 25 nəfər üzv cəlb edildi. Komissiya yeni türk əlifbasına keçməyi yekunlaşdırmalı idi. AK(b) P MK-nın 1928-ci il 11 oktyabr tarixli qərarına əsasən S.Ağamalıoğlunun sədrliyi ilə Yeni Azərbaycan əlifbasının yaradılmasını təşkil etmək üçün komissiya yaradıldı (23, i.281, 4). Komissiyaya tapşırıldı ki, yeni əlifbaya keçidi başa çatdırsın.

Az.MİK-in 1928-ci il 29 may tarixli qərarı (24, i.153, 73) ilə respublikada ümumi icbari təhsilə keçildi. Az.MİK-in bu müsbət qərarını və yeni türk əlifbasına keçməyi VI Ümum-azərbaycan Sovetlər qurultayı (aprel, 1929) bəyəndi və respublikanın «mədəni inqilab» quruculuğunda mühüm hadisə hesab etdi (25, 113). Qurultay respublikada mühüm əhəmiyyətə malik olacaq mədəni quruculuğun əsas vəzifələrini müəyyənləşdirdi (26, i.153, 73).

Az.MİK-in qərarı ilə 1929-cu il yanvarın 1-dən etibarən respublikada yeni latın əlifbasına keçildi (27, 145). Bu tarixi hadisə münasibətilə Az.MİK Azərbaycan xalqına müraciət etdi. Müraciətdə qeyd edilirdi ki, yeni əlifbaya keçid savadsızlığın ləğv edilməsinə və əhəlinin mədəni səviyyəsinin yüksəlişinə kömək edəcəkdir.

Respublikanın ayrı-ayrı mahallarında «mədəni inqilab» gedişində Az.MİK-in fəaliyyəti nəticəsində xeyli irəliləyiş baş verdi. 1929-cu ildə Salyan mahalında 1-ci dərəcəli 80 məktəb, 2-ci dərəcəli 1 məktəb, 1 texnikum, 8 xəstəxana, 1 ambulatoriya, 5 feldşer məntəqəsi, 3 körpələr evi; Quba mahalında 1-ci dərəcəli 156 məktəb, 2-ci dərəcəli 1 məktəb, 1 texnikum, 11 xəstəxana, 2 müalicə məntəqəsi, 3 körpələr evi; Lənkəran mahalında 1-ci dərəcəli 72 məktəb, 2 texnikum, 8 xəstəxana, 3 müalicə məntəqəsi; Şirvan mahalında 1-ci dərəcəli 190 məktəb, 16 xəstəxana, 5 müalicə məntəqəsi; Gəncə mahalında 1-ci dərəcəli 247 məktəb, 4 texnikum, 34 xəstəxana, 15 müalicə məntəqəsi; Zaqatala-Nuxa mahalında 1-ci dərəcəli 150 məktəb, 5 texnikum, 8 xəstəxana, 9 müalicə məntəqəsi; DQMV-də 1-ci dərəcəli 324 məktəb, 2-ci dərəcəli 7

məktəb, 2 texnikum, 30 xəstəxana, 6 müalicə məntəqəsi; Naxçıvan MSSR-də 1-ci dərəcəli 75 məktəb, 3 texnikum, 9 xəstəxana, 5 müalicə məntəqəsi var idi (28, i.153, 67-71).

Xalq kütlələrinin savadsızlığının və azsavadlılığının ləğv edilməsi sahəsində də işlər genişlənməmişdi. Respublikada 1920-ci ildə 17.143 nəfərin, 1928-ci ildə 26.245 nəfərin, 1929-cu ildə 62.993 nəfərin azsavadlılığı ləğv edilmişdi (29, i.153, 74). 1921-ci ilə nisbətən 1931-ci ildə respublika əhalisinin savadlılığı 11.2 faizdən 30 faizə çatmışdı (30, i.203, 6; 366, 113).

ÜİK(b) P XVI qurultayı (1930, iyun-iyul) ümumi icbari təhsilə keçmək haqqında qərar (31, 561) qəbul etdi. Bu qərara uyğun olaraq Azərbaycanda ümumi icbari ibtidai təhsilin tətbiq olunması haqqında AK(b) P MK-nın 21 avqust 1930-cu ildə qərarı verildi. Bundan sonra respublikada kənd yerlərində 4 illik təhsil, şəhər yerlərində isə 7 illik təhsilə keçildi. Qurultayın qərarı ilə 17 yaşına qədər bütün uşaqların pulsuz təhsil almasına başlandı. Nəticədə əgər 1928-ci ildə 1.381 məktəbdə 155.585 şagird təhsil alırdısa, 1932-ci ildə 2.470 məktəbdə 334.298 şagird təhsilə cəlb edildi (32, 55-56). S.M.Əfəndiyevin məlumatına görə 1932-ci ilin payızında respublikada yaşayan 2,6 milyon nəfərdən 1,5 milyonu təhsil sisteminin müxtəlif pillələrinə cəlb edilmişdi. Həmin vaxt respublikada 2.057 elmi işçi, 17 ali məktəb, 250 nəfər professor və dosent çalışırdı (33, 5).

Respublikada ümumi təhsilin həyata keçirilməsi ilə mədəni quruculuq işlərində böyük nailiyyətlər əldə edildi. Həm də bu nailiyyətlərin qazanılmasında Az.MİK-in və onun yerli hakimiyyət orqanlarının böyük xidmətləri olmuşdur. Az.MİK-in mədəni quruculuq vəzifələrinin həyata keçirilməsindəki fəaliyyətini yüksək qiymətləndirən VII Ümumazərbaycan Sovetlər qurultayı (fevral, 1931) qeyd etdi ki, respublikada 1920-ci ilə nisbətən 1930/31-ci tədris ilində məktəblərdə oxuyanların sayı 5 dəfə artmışdı (48.078 nəfərə nisbətən 245.000 nəfər). Bu müddətdə azərbaycanlı şagirdlərin sayı 9,5 dəfə (16.620 nəfərə nisbətən 158.000 nəfər), azərbaycanlı qızların sayı 36,4 dəfə (1.420 nəfərə nisbətən 51.707 nəfər) artmışdı. Mədəni-maarif müəssisələrində və məktəblərdə 7.000 mədəniyyət işçisi, 2.267 müəllim çalışırdı (34, i.203, 6; 366, 151).

Az.MİK-in rəhbərliyi ilə respublikada dərslərlərin, kitabların çap işinə də diqqət artmışdı. 1920-ci ildən 1929-cu ilə qədər yeni Azərbaycan əlifbası əsasında 841 adda 3.445 759 nüsxə tirajla kitablar, dərslər vəsaitləri nəşr edilmişdi. Təkcə 1930-cu ildə 649 adda ümumi tirajı 3.839 000 nüsxə kitab buraxılmışdı. Azərbaycanlı əhalinin savadlılığı 37 faiz artmışdı (35, i.203, 6; 366, 151).

Əhalinin məktəblərə cəlb edilməsi işinə xüsusi diqqət verən hakimiyyət orqanları «mədəni yürüşdə» ciddi nailiyyətlər qazandı. 1930/31-ci dərslər ilində ibtidai məktəblərdə 242.212 nəfər, 1934/35-ci dərslər ilində 383.470 nəfər şagird oxuyurdu. Respublika əhalisinin savadlılığı 78,7 faizə yüksəlmişdi (36, 175-176).

1935-ci ildə respublikada 9.158 ibtidai və orta məktəblərdə 504 min, o cümlədən 301 min azərbaycanlı və 111 min azərbaycanlı qız təhsil alırdı. 1937/38-ci tədris ilində respublikanın kəndlərində 613.6 min şagird təhsil alırdı (37, 389).

Azərbaycan xalqının «mədəni quruculuqda» qazandığı mühüm nailiyyətlərlə bərabər, eyni zamanda ciddi nöqsanlara yol verilir, xalqa zidd və mənəviyyata ağır zərbələr vuran partiya və dövlət qərarları verilirdi. Xalqı inandırmaq və ədalətli olmaq əvəzinə sərt inzibətçilik metodlarını tətbiq edərək insanların inamını qırmaq, din əleyhinə şüarlar səsləndirmək, dindarları, hətta dinə və Allaha olan müqəddəs inamı təqib etməyə başladılar. Dindarlara qarşı və din əleyhinə kompaniya dövlət səviyyəsində həyata keçirilməyə başlandı.

AK(b) P MK-nın fevral (1923) plenumu din əleyhinə təbliğatı gücləndirməyi qərara aldı. 1924-cü ilin avqustunda Bakı partiya komitəsi Bakıda «Allahsızlar cəmiyyəti» yaradılması

Tarix və onun problemləri, № 1 2014

haqqında bədnam qərar qəbul etdi. 1925-ci ildə «məhərrəmlik» ərəfəsində Bakı partiya komitəsi din əleyhinə bir sıra kitabçalar buraxdı, klublarda din əleyhinə tamaşalar göstərildi (38, 423-424).

Sovet hakimiyyəti orqanları milli mənəvi dəyərlərimizə zidd olan yaramaz siyasətlərini davam etdirirdilər. Həm də belə antimilliyet siyasət sovet işğal sisteminin mahiyyəti idi. 1936-cı ilin əvvəllərində Azərbaycanın 45 rayonunda sovet hakimiyyəti dövründə 1365 məscid bağlanmış, yalnız 105-i fəaliyyət göstərirdi. Bakıda 37 məsciddən 35-i, Naxçıvanda 63 məsciddən 47-si, Masalıda 52, Astarada 21, Qutqaşəndə 81 məscidin hamısı bağlanmışdı (39, 315).

1929-cu il martın 4-də AK(b)P MK Rəyasət Heyətinin iclasında çadra örtməsinə qadağan edən səhv qərar, xalqa zidd olan avantürist bir qərar (40, i.287, 184-185) qəbul edildi. Bu qərara əsasən Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı belə bir bədnam sərəncam verdi ki, çadra örtən, papaq qoyan qadınlar kino və teatrlara buraxılmasın. Həmin sərəncamda tələb olunurdu ki, papaq Avropa nümunəsində baş örtüyü ilə əvəz edilsin. Bununla da çadraya qarşı mübarizə aparmaq kompaniyasına qərar verildi (41, 480). Mətbuatda və müxtəlif iclaslarda Azərbaycan xalqının milli musiqi alətlərindən istifadə edilməsinə qarşı xoşa gəlməyən, hədyan sözlər işlədilməyə başlandı. Tar, kamança, zurna, balaban kimi xalq inciləri qadağan edildi. Mənasız mübahisələr qızışır, ehtiraslar coşur, xalq mədəniyyətinə və mənəviyyətinə ağır zərbələr vurulurdu. Hətta ciddi qarşıdurmalar yaranırdı.

Azərbaycan partiya rəhbərliyinin səhv qərarı yerlərdə zorakılıqla həyata keçirilirdi. İslam dininin mənəvi dayaqları, xalqımızın inam və etiqadı sarsıdılırdı. İbadətqah məbədləri, məscidlər kütləvi şəkildə bağlanırdı. 1929-cu ilin fevralın 12-nə qədər respublikanın 13 qəzasında 219 məscid və 18 kilsə bağlandı və onlar mədəni-maarif idarələrinin ixtiyarına verildi (42, i.287, 161).

Din əleyhinə başlanan belə mənasız və antimilliyet dövlət siyasətinə qarşı Azərbaycanın hər yerində ciddi narazılıqlar, etirazlar, hətta açıq siyasi mübarizə və müqavimət hərəkatı gündəngünə genişləniyordu. Genişlənən milli hərəkat dövləti və hökuməti qorxuya saldı. Hətta respublika partiya orqanları xalq hərəkatının genişlənməsini nə qədər gizli saxlasalar da, Zaqafqaziya Siyasi İdarəsinin və Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarəsinin hazırladığı və Mərkəzə ötürdüyü gizli-«məxfi» materiallarında açıq şəkildə etiraf edilirdi ki, din əleyhinə partiya orqanlarının səhv siyasətinə qarşı genişlənən milli hərəkat Azərbaycan kəndində ictimai-siyasi vəziyyəti son dərəcə kəskinləşdirmişdi. Çünki çadra məsələsi işi mürəkkəbləşdirmiş, mədəni-maarif işi sahəsində hakimiyyət orqanlarının apardığı işə mane olurdu.

20-30-cu illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin hakim ideologiyasının təsiri altında formalaşması və «inkışafı» sərt sıxıntılar və mürəkkəb ictimai-sosioloji məşəqqətlər içərisində özünə yol açır. Belə ziddiyyətli ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi hadisələr burulğanında Azərbaycan dövləti, xüsusilə ali qanunverici, sərəncamverici və nəzarətedici orqan olan Az.MİK xalqın mədəni səviyyəsinin yüksəlməsi, xalq maarifinin və təhsilinin, məktəb quruculuğunun inkışafı üçün az iş görməmişdi. Bu nailiyyətlərin inzibati-amirlik sisteminin, sərt bürokratiyanın və Stalinin şəxsiyyətinə pərəstişin tüğyan etdiyi bir zamanda qazandığını desək, o zaman çətinliyin nə qədər çox olduğunu bilməmiş olarıq. «İki onillik ərzində respublikada əmək qabiliyyətli yaşlı insanlar arasında kütləvi savadsızlıq problemi həll edilmiş, yeni təhsil sistemi yaradılmış, yazı islahatı keçirilmiş, Azərbaycan xalqının intellektual potensialı yaranmış» (43, 409), yeni Azərbaycan (türk) əlifbasına keçirilmiş, elm, ədəbiyyat, incəsənət inkışaf etmişdi.

MƏNBƏLƏR VƏ ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. VI cild., Bakı: Elm, 2000, 516 s.
2. Həsənov С. «Ağ ləkə»lərin qara kölgəsi. Bakı: Gənclik, 1991, 200 s.
3. Декреты Азревкома (1920-1921гг). Баку: Азернешр, 1988, 519 с.
4. Резолюции и постановления съездов советов Азербайджанской ССР (1921-1937гг.). Баку: АН Азерб. ССР, 1961, 200 с.
5. Yenə orada
6. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.16
7. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.3.
8. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. V cild, Bakı: Elm, 2001, 629 s.
9. АРПІІ СПІНДА, f.1, siy.74
10. Azərbaycan Kommunist Partiyasının qurultayları, konfransları və MK plenumlarının qətnamə və qərarları. Bakı: Azərb. Dövlət nəşriyyatı, 1987, 712s.
11. АРПІІ СПІНДА, f.1, siy.74
12. Yenə orada
13. Yenə orada
14. Yenə orada
15. Yenə orada
16. Azərbaycan tarixi. 7 cilddə. VI cild., Bakı: Elm, 2000, 516 s.
17. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.3
18. Yenə orada
19. АРПІІ СПІНДА, f.1, siy.85
20. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.3
21. “Бакинский рабочий” qəzeti
22. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.3
23. АРПІІ СПІНДА, f.1, siy.74
24. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.16
25. Мусабеков Г. Избранные статьи и речи. В двух томах, том II (1928-1937гг). Баку, АН Азерб. ССР, 1962, 214с
26. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.16
27. Мусаева Т.А. Революция и народное образование в Азербайджане (1920-1940гг). Баку, ЭЛМ, 1979, 286 с.
28. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.16
29. Yenə orada
30. Yenə orada
31. Azərbaycan Kommunist Partiyasının qurultayları, konfransları və MK plenumlarının qətnamə və qərarları. Bakı: Azərb. Dövlət nəşriyyatı, 1987, 712s.
32. Azərbaycan sosialist xalq təsərrüfatı jurnalı. 1932, №8-9
33. Yenə orada
34. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi, f.379, siy.16
35. Yenə orada

Tarix və onun problemləri, № 1 2014

36. Мусабеков Г. Избранные статьи и речи. В двух томах, том II (1928-1937гг). Баку, АН Азерб. ССР, 1962, 214с
37. Məmmədov N.Z. Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin yeri və rolu (1921-1938-si illər). BDU, 2012, 508s.
38. Azərbaycan Kommunist Partiyası tarixinin öçerkləri. Bakı: Azərb. Dövlət nəşriyyatı, 1964, 818 s.
39. Cəfərov H. Azərbaycanda gənclər hərəkətinin təşəkkülü və inkişafı (XIX əsrin sonları – 1940-cı ilədək). Bakı: Nurlan, 2007, 351s.
40. ARPII SPIHDA, f.1, siy.74
41. Azərbaycan Kommunist Partiyası tarixinin öçerkləri. Bakı: Azərb. Dövlət nəşriyyatı, 1964, 818 s.
42. ARPII SPIHDA, f.1, siy.74
43. Azərbaycan tarixi. 7 cildə. VI cild., Bakı: Elm, 2000, 516 s.

НУРУ МАМЕДОВ

Бакинский Государственный Университет

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА
АЗЕРБАЙДЖАН В РАЗВИТИИ ПРОСВЕЩЕНИЯ И КУЛЬТУРЫ**

В статье всесторонние исследуются указы и постановления Аз.ЦИКА в развитии азербайджанского просвещения и культуры в 20-30-е годы. Раскрывается деятельности Аз.ЦИКа в этом направлении.

NURU MAMMADOV

Baku State University

**THE CENTRAL EXECUTIVE COMMITTEE OF AZERBAIJAN IN THE
DEVELOPMENT OF EDUCATION AND CULTURE**

The article explores comprehensive decrees and Azerbaijan CIC in the development of Azerbaijani education and culture in the 20-30s. Disclosed Azerbaijan CIC activities in this direction.

Rəyçilər: Prof. X.Zeynalov , t.e.d. L.L.Həsənova

Bakı Dövlət Universiteti “Azərbaycan tarixi (humanitar fakültələri üzrə)” kafedrasının 21 noyabr 2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №03).